

JESU LI OSOBE S INVALIDITETOM "INVALIDI"? Pitanje konceptualne naravi, ali i potreba izjednačavanja mogućnosti

Marko MARINIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 364.65-056.26

364.465-056.26

Prethodno priopćenje

Primljeno: 29. 3. 2007.

Članak se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu donesen je prikaz najčešćih termina koji se rabe u govoru o dijelu pučanstva što ga karakterizira smanjena ili potpuno onemogućena funkcionalnost organ(izma)a, naime osoba s invaliditetom. Upozoreno je na neprimjerenost upotrijebljenih koncepata, a potom su donesena osnovna obilježja i definicije invalidnosti te zastupljenost osoba s invaliditetom u općoj populaciji. Donesen je i prikaz pojedinih poteza hrvatske države u cilju izjednačavanja mogućnosti i podizanja kvalitete života osoba s invaliditetom. Drugi dio članka temelji se na empirijskom istraživanju provedenom među osobama s invaliditetom, a govori o njihovu socioekonomskom statusu, odnosu države prema ovoj populaciji i mogućnostima ravnopravnog sudjelovanja u društvu. Utvrđeno je da život civilnih osoba s tjelesnim invaliditetom u Zagrebu i okolici karakterizira vrlo loša osobna financijska situacija te nezadovoljstvo odnosom države prema njima. Mogućnost ravnopravnog sudjelovanja u društvu, prema percepciji ispitanika, zapravo još uvijek ne postoji. Posebice se to odnosi na mogućnost obrazovanja i zapošljavanja. Stoga bi se na temelju dobivenih rezultata moglo zaključiti da je osiguravanje mogućnosti ostvarivanja osnovnih životnih prava pripadnika ispitivane populacije još daleko od zadovoljavajuće razine.

Ključne riječi: osobe s invaliditetom, invalidi, osobe s posebnim potrebama, socijalna politika, izjednačavanje mogućnosti

Marko Marinić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Marko.Marinic@pilar.hr

TKO SU "INVALIDI"? – PROBLEMATIKA TERMINOLOGIJE

Da konsenzus oko jedinstvenoga i potpuno prikladnoga naziva za populaciju "osoba s invaliditetom" zapravo ne postoji, vrlo je lako ustvrditi već i pri kratkom prelistavanju svjetske znanstvene, stručne i ine literature. Mnogo je radova koji pokušavaju iznaći najprihvatljiviji koncept, a onda i njegovu definiciju, no, čini se da takvo što još nije napravljeno. Neće nas, stoga, iznenaditi činjenica da ni Hrvatsku nije mimoišla svojevrsna terminološka pomutnja te da ni kod nas ne postoji jedinstven i u svim institucijama prihvaćen naziv za spomenutu populaciju (Znaor i sur., 2003.). Ipak, u zadnje vrijeme intenzivno se radi na tome, pa su već postignuti određeni dogovori između udruga osoba s invaliditetom i državnoga vodstva u svezi s terminologijom. Ipak, činjenica je da se u svakodnevnom govoru običnih ljudi, medijima, udrugama, lokalnim i državnim institucijama, čak i u službenim dokumentima i dalje rabe vrlo različiti izrazi, poput "invalidi", "invalidne osobe", "hendikepirane osobe", "osobe s hendikepom", "osobe s tjelesnim i duševnim oštećenjem", "osobe s poteškoćama u razvoju", "osobe s posebnim potrebama", "osobe sa smanjenom radnom sposobnošću", "osobe s invaliditetom" i mnogi drugi.

Svakomu od navedenih naziva mogu se staviti i određeni prigovori. Primjerice, sam pojam "invalidi", a koji je najčešće u uporabi, nosi u sebi vrlo negativnu konotaciju, odnosno izravno stavlja osobu koju se takvom naziva u podređen položaj u odnosu na "normalnu", uobičajenu, zdravu populaciju. Naime, samom činjenicom da *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000.) pod pojmom "validan" navodi značenja poput *ispravan, valjan, koji vrijedi* itd., a kako znamo da prefiks "in" ima odrično značenje, odnosno označuje lišenost onoga što glavna riječ ističe, jasno nam je da bi "in-valid", "in-validan" označavao onoga koji nije ispravan, koji nije valjan i u konačnici koji ne vrijedi. *In-validan* = *ne-vrijedan*. Naravno da pri uporabi ovoga koncepta nitko dobronamjeran ne misli da su osobe s invaliditetom doista nevrijedne, no kako termin govori upravo to, treba ga izbjegavati. Nadalje, njime se umjesto isticanja preostalih sposobnosti i onoga što neku osobu zapravo čini osobom u prvi plan stavlja njezina ograničenost, smetnja, nesposobnost, odnosno ono što je kod dotične osobe "loše" i ispod nekakva uobičajenog "prosjeaka", čime se dodatno pridonosi stigmatizaciji i etiketiranju osoba na koje se termin odnosi (Zovko, 1999.).

Sličan je problem i s terminom *hendikep, hendikepiranost*, koji također sadržava negativan prizvuk. Naime, riječ *hendikep* engleskog je podrijetla i kovanica je dviju riječi: *hand* = *ruka* i *cap* = *kapa*, što asocira na povijesno težak položaj i siromaštvo invalida (Zovko, 1999.), odnosno vrijeme kad su invalidi pružajući kapu u ruci prosili milostinju kako bi preživjeli.

Hendikep označuje ograničenje mogućnosti, odnosno šanse za ravnopravno sudjelovanje u društvu te se naglašava upravo ta različitost, pa i suprotnost između osobe i njezina društvenog okruženja.

Zbog navedenih razloga termini s negativnom konotacijom našli su se na udaru kritike, pa se javila potreba za uvođenjem afirmativne terminologije. Tako se u zadnje vrijeme i u svijetu i kod nas sve češće susreću i alternativni termini, no činjenica je da ni oni nisu izbjegli zamku obilježavanja te se i njima stvara određeni jaz između osobe i društvene sredine u kojoj ona živi. Jedan od svakako najčešćih takvih naziva jest "osobe s posebnim potrebama", no očito je da se i u njemu može iščitati svojevrsno doživljavanje navedene populacije kao tereta društva, odnosno dijela populacije koji ima neke posebne zahtjeve, a onda i velike troškove koji bi uvelike opteretili društvenu sredinu. Osobe s invaliditetom doživljavaju ovaj naziv kao vrlo neprimjeren, ističući kako oni nemaju nikakve posebne potrebe, odnosno ne traže nekakve posebne povlastice za sebe, nego se radi o zadovoljavanju potpuno uobičajenih ljudskih potreba dostupnih svim ostalim članovima društva (Znaor i sur., 2003.), poput mogućnosti pristupa javnim ustanovama, mogućnosti školovanja itd. Čak i kad bi se prihvatio koncept "posebnih potreba", u tu bi se kategoriju praktički moglo svrstati kompletnu svjetsku populaciju, jer svaki čovjek ima neke svoje vlastite, posebne, potrebe. Prema tom kriteriju, ovamo bi se, primjerice, mogla uvrstiti i naša proslavljena skijašica Janica Kostelić, čije su potrebe, dok se natjecala, bile znatno "posebnije" od potreba prosječnoga čovjeka (potreba za trenerima, najboljom opremom, serviserima, menadžerima itd.), a ona nikako ne pripada populaciji o kojoj ovdje govorimo.

Možda bi najprimjereniji (ali nikako ne i idealan) izraz bio "osobe s trajnim tjelesnim i/ili mentalnim poteškoćama", no kako bi se postigla konceptualna kratkoća izričaja, mi ćemo u ovom radu prihvatiti, odnosno služiti se nazivom "osobe s invaliditetom". On u sebi naglašava da je riječ o osobi u punom značenju te riječi, no budući da treba imenovati dotični dio populacije, dodaje se i nastavak "s invaliditetom". Znači, nije osoba "invalidna", nego su dio ili dijelovi njezine psihe i/ili tijela zahvaćeni određenim nedostacima te nemaju onekve funkcije kakve imaju u zdravih ljudi. Da izborom ovoga termina nismo (ili barem ne potpuno) pogriješili, dovoljno je spomenuti da je na seminaru što ga je 1995. godine organizirao Ured svjetske zdravstvene organizacije (WHO) u Školi narodnog zdravlja "Andrija Štampar", a u prisutnosti većine predstavnika članica Saveza organizacija invalida Hrvatske, dogovoreno da će se za ovu populaciju u Hrvatskoj rabiti naziv "osobe s invaliditetom" (Trputec, 2000.).

POKUŠAJ ODREĐENJA I DEFINIRANJA POJMOVA

Neodređenost termina ili pak jednostrani, najčešće medicinski i dijagnostički, pristup definiranju pojma *invalidnost*, *invaliditet*, *hendikep* itd. u mnogočemu je kočio razvoj, odnosno kreiranje politike i političke akcije s ciljem poboljšanja kvalitete života osoba s invaliditetom.¹ Upravo iz tog razloga 1980. godine Svjetska zdravstvena organizacija izdala je *Međunarodnu klasifikaciju oštećenja, invaliditeta i hendikepa*, čime je prvi put omogućen ipak nešto precizniji pristup. Govoreći o osobama s invaliditetom, ovaj dokument stavlja naglasak na tri bitne stavke: oštećenje, invaliditet i hendikep.²

– *Oštećenje* je svaki gubitak ili nepravilnost psihološke, fiziološke ili anatomske građe ili funkcije. Karakteriziraju ga gubici ili nepravilnosti koji mogu biti privremeni ili trajni, a uključuju postojanje ili pojavu anomalije, defekta ili gubitak ekstremiteta, organa, tkiva ili druge strukture tijela, uključujući i sisteme mentalne funkcije. Govoreći o oštećenjima, stavlja se naglasak na patološka stanja, odnosno poremećaje pojedinih organa, pa se stoga može govoriti o brojnim kategorijama oštećenja, poput oštećenja intelekta, oštećenja uha, oštećenja oka, kostura itd.

– *Invaliditet* bi u zdravstvenom smislu označavao svako ograničenje ili smanjenje (koje proizlazi iz oštećenja) sposobnosti izvođenja neke aktivnosti na način ili unutar raspona koji se smatra normalnim za ljudsko biće. Invaliditet je korak dalje od oštećenja, tj. za razliku od oštećenja koja se zadržavaju na razini pojedinih organa, invaliditeti govore na razini ljudskoga bića ili, bolje rečeno, nivou cjelovitog organizma. Naglasak je stavljen na riječ "aktivnosti", jer invaliditet karakteriziraju ispadi ili manjkavosti u izvođenju određenih aktivnosti u svakodnevnom životu. Stoga bi ovaj koncept obuhvaćao kategorije kao što su invaliditeti ponašanja, invaliditeti komunikacije, invaliditeti osobne njege, spretnosti itd.

– *Hendikep* je poteškoća pojedinca, nastala zbog nekog oštećenja ili invaliditeta, koja ograničuje ili sprječava izvršenje funkcije koja je za toga pojedinca normalna (ovisno o dobi, spolu te socijalnim i kulturnim činiocima). Dok oštećenje ostaje na razini organa, invaliditet na razini organizma, hendikep, nastavljajući se na prethodni slijed, uključuje socijalnu dimenziju. Naime, hendikep karakterizira nesklad između učinka ili stanja pojedinca, s jedne strane, i očekivanja grupe u kojoj osoba živi i kojoj pripada, s druge strane. Hendikep kao posljedica oštećenja i invaliditeta očituje se u nemogućnosti ispunjavanja normi koje sredina nameće svakom pojedincu. Tako možemo govoriti o hendikepu pokretljivosti, hendikepu socijalne integracije, hendikepu ekonomske neovisnosti itd.

Na tragu navedene klasifikacije, a na temelju iskustava kroz njezinu primjenu u praksi i posvemašnjih rasprava oko

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

● TABLICA 1
Osnovni pregled
dimenzija ICIDH-2

	Oštećenja	Aktivnosti	Sudjelovanje
Stupanj funkcioniranja	Tijelo (dijelovi tijela)	Osoba (osoba kao cjelina)	Društvo (odnosi s društvom)
Osobine	Funkcija tijela Struktura tijela	Dnevne aktivnosti osobe	Uključenost u situaciju
Pozitivna gledišta	Funkcionalni i strukturalni integritet	Aktivnost	Sudjelovanje
Negativna gledišta	Oštećenje	Ograničene aktivnosti	Ograničenje sudjelovanja

terminologije, Svjetska zdravstvena organizacija napravila je 1999. godine reviziju postojećega dokumenta te ga je nazvala *Međunarodnom klasifikacijom oštećenja, aktivnosti i sudjelovanja* (ICIDH-2). Već na prvi pogled jasno je da su u ovoj verziji izostavljene riječi koje smo na početku spomenuli kao problematične – naime, invaliditet i hendikep. Umjesto njih govori se o aktivnosti i sudjelovanju.

ICIDH-2 govori o oštećenju kao poremećaju organizma, o gubitku ili poremećaju pojedine njegove fizičke ili mentalne funkcije. Aktivnost je narav i opseg ograničenja funkcioniranja na razini osobe, dok se kod sudjelovanja govori o ograničenju sudjelovanja u društvenim situacijama.³

Karakteristike i dimenzije pojedinog od navedenih koncepta sadržanih u ICIDH-2 najbolje se vide u Tablici 1.

Zašto smo navodili ove koncepte? Razlog je vrlo jednostavan. Pri svakom percipiranju i definiranju invalidnosti treba imati na umu sve tri ove dimenzije. Invalidnost nije jednostavno medicinski fenomen, odnosno o njoj se ne može govoriti s čisto medicinskog aspekta i tako da se, a što se najčešće događa, upućuje samo na tjelesne i/ili mentalne nedostatke. Invalidnost nije ni stvar statistike koja bi upućivala na postotak odstupanja od prosjeka populacije u određenim mogućnostima. Ona je uvijek rezultat interakcije između psihofizičkog oštećenja, osobe s oštećenjem kao cjelovita ljudskog bića, individualnih barijera koje se pred nju stavljaju, a koje mogu biti bilo koje naravi, te na kraju utjecaja okoline koja osobu s invaliditetom okružuje. Dvije potonje stavke, prema mišljenju nekih autora, čine se upravo presudnim, jer: "Odrasle i djecu invalidima čine predrasude i stigme, izravna i neizravna diskriminacija, kao i propust društva da se prilagodi i zadovolji njihove potrebe".⁴

Pošto smo predstavili s kojim bi segmentima invalidnosti prema UN-u trebala računati svaka definicija koncepta "osobe s invaliditetom", pokušajmo dohvatiti tko bi po definiciji pripadao toj skupini.

Spomenuli smo da se u svjetskoj i u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi susreće mnogo određenja pojma *in-*

valid, odnosno kovanice *osoba s invaliditetom*, pa ih je praktički nemoguće i samo pobrojiti, a o detaljnijem prikazu ne treba ni govoriti.⁵ Za potrebe ovoga rada, iz toga silnog mnoštva, odabrali smo jednu od najnovijih definicija, a koja je u Hrvatskom saboru izglasana na sjednici od 1. travnja 2005. godine. Prema njoj je osoba s invaliditetom "svaka osoba koja je zbog tjelesnog i/ili mentalnog oštećenja, privremenog ili trajnog, prošlog, sadašnjeg ili budućeg, urođenog ili stečenog pod utjecajem bilo kojeg uzroka, izgubila ili odstupa od očekivane tjelesne ili fiziološke strukture te je ograničenih ili nedostatnih sposobnosti za obavljanje određene aktivnosti na način i u opsegu koji se smatra uobičajenim za ljude u određenoj sredini".⁶

ZASTUPLJENOST OSOBA S INVALIDITETOM U OPĆOJ POPULACIJI

Udio osoba s invaliditetom u ukupnoj populaciji neke države uvelike ovisi i o samoj definiciji invalidnosti, koja u tom smislu postaje političko-ekonomsko pitanje. Naime, neke države imaju otvorenije definicije od drugih, što automatski rezultira time da je i postotak osoba s invaliditetom u takvim zemljama veći (Martin, 2001.). Primjerice, prema definiciji koju donosi jedna od najvećih američkih, a vjerojatno i svjetskih, civilnih udruga za zaštitu prava osoba s invaliditetom "The Americans with Disabilities Act" (ADA) osoba s invaliditetom svaka je osoba:

1. koja ima fizičko ili mentalno oštećenje koje bitno ograničuje osnovne životne aktivnosti
2. koja ima dokumentacijom potvrđeno fizičko ili mentalno oštećenje
3. za koju se smatra da ima takvo oštećenje (Thomas i Colbridge, 2000.).

Vidimo da se prema njoj osobama s invaliditetom smatraju čak i osobe za koje se smatra da imaju fizičko ili mentalno oštećenje a da ono nije službeno dokumentirano te je jasno da je udio osoba s invaliditetom u Americi znatno veći od zemalja koje su definicijom suzile opseg.

Definicija koncepta samo je jedan od razloga statističke oscilacije. Razina (ne)razvijenosti službi detekcije, dijagnosticiranja i rehabilitacije, zbog čega u nekim sredinama pojedine vrste i stupnjevi invalidnosti ostaju neprepoznati, dok se u drugima evidentiraju, ali i mnogobrojni drugi razlozi također pridonose statističkoj oscilaciji udjela u općoj populaciji neke države. Među uzrocima oscilacije i povećanja stvarnoga broja osoba s invaliditetom u društvu svakako se trebaju spomenuti loši higijenski uvjeti, niska razina zdravstvene skrbi, slaba i nedovoljna, ali i preobilna te neodgovarajuća prehrana, onečišćenje vode, zraka, hrane, prirodne i ekološke katastrofe, traume na poslu, ozljede u prometu, ratovi, zaostale ratne na-prave, posebice mine, starost, siromaštvo itd. (Zovko, 2000.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

Iako postoje značajne oscilacije, procijenjeno je da se udio osoba s invaliditetom u općoj svjetskoj populaciji kreće oko 10%. Znajući da je u svijetu danas više od 6 milijardi stanovnika, s pravom možemo baratati brojkom od 600 milijuna osoba s invaliditetom na Zemlji. Upravo zbog tolike brojke govor o osobama s invaliditetom postaje govor o "najbrojnijoj svjetskoj manjini" (Zovko, 1999.).

Postotak osoba s invaliditetom u hrvatskoj populaciji kroz zadnja desetljeća po svemu sudeći doživio je zamjetne promjene. Domovinski rat, ali i zaostala minsko-eksplozivna sredstva nakon rata, ostavili su za sobom velik broj ranjenih, što se moralo odraziti na udio osoba s invaliditetom u općoj hrvatskoj populaciji, tj. rezultirati njegovim povećanjem. Ipak nije moguće pouzdano reći o kolikom je povećanju zapravo riječ, i to iz vrlo jednostavnog razloga – naime, nisu postojale baze podataka prema kojima bi se moglo argumentirati o stvarnom broju osoba s invaliditetom prije rata, a onda ni o njenoj oscilaciji u zadnje vrijeme.

Zadnjih godina situacija se ipak znatno mijenja. Naime, 2001. godine Hrvatski sabor donio je Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom,⁷ kojim je predviđeno da se na jednom mjestu kontinuirano prikupljaju podaci o osobama s invaliditetom. Time će biti moguć uvid u stvarne brojke, ali i u mnoge druge podatke i probleme s kojima se ova populacija susreće.

Isto tako, u popisu stanovništva iz 2001. godine prvi put su predviđene rubrike za podatke o osobama s invaliditetom, pa je prema tom popisu u Hrvatskoj evidentirano 245 897 muškaraca i 183 524 žene s različitim vrstama invalidnosti. Znajući da prema istom popisu Hrvatska broji 4 437 460 stanovnika, a u ukupnom zbroju 429 421 je osoba s invaliditetom,⁸ dolazimo do zaključka da je zastupljenost osoba s invaliditetom u Hrvatskoj populaciji 9,68%, što je zapravo u skladu sa svjetskim prosjecima.

IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI

Svijest o potrebi izjednačavanja mogućnosti u nekoliko zadnjih godina u Hrvatskoj, čini se, sve je prisutnija. Krilatice poput "jednaka prava", "izjednačavanje prava", "izjednačavanje mogućnosti" itd. počinju se učestalo rabiti ne samo u apelima kojima udruge osoba s invaliditetom žele upozoriti na goruće probleme s kojima se njihovo članstvo neprestano susreće nego se mogu pronaći i u govoru "običnih" ljudi, medijima, stručnim i znanstvenim radovima, analizama, ali i – što je možda ponajvažnije – u državnim dokumentima, zakonima, propisima i strategijama. Koliko se zapravo radi o važ-

nom pitanju i koliko je njegovo isticanje doista potrebno i nužno, svjedoči i inicijativa Europske komisije, koja je odlučila 2007. godinu proglasiti upravu godinom intenzivnog promicanja jednakih mogućnosti za sve.

Govoreći o potrebi izjednačavanja mogućnosti u kontekstu osoba s invaliditetom, uglavnom se govori o (ne)mogućnostima ostvarivanja vlastitih životnih prava. Izjednačavanje tako ne implicira da osobe s invaliditetom imaju manje životnih prava, tj. da su im neka prava uskraćena, dokinuta u odnosu na opću populaciju, no mogućnost stvarne realizacije tih prava uvelike se razlikuje. Brojni eminentni hrvatski stručnjaci i znanstvenici, svjesni ovoga problema, napisali su mnogo radova koji s različitih gledišta govore o ovoj tematici (Zovko, 1999.; Zovko, 2000.; Znaor i sur. 2003.; Gotovac, 2003.; Rismondo, 2003.; Žunić, 2003.; Puljiz, 2004.; Leutar, 2006.; Šostar i sur., 2006.; i dr.). Održavane su i brojne javne rasprave⁹ te je sve skupa znatno pridonijelo rasvjetljavanju stvarnoga stanja stvari, a onda i kristaliziranju smjernica za konkretno djelovanje. U zadnje vrijeme svjedoci smo i reakcija hrvatske države na ovakvo stanje.

Prikaz domaćaja spomenutih radova – što zbog prostornih ograničenja ovoga rada, što zbog činjenice da on nije nužan za zatvaranje cjeline ovoga rada – nije među našim ciljevima. No ono čega se, a prije donošenja konkretnih rezultata empirijskog istraživanja provedenog upravo o ovim pitanjima među osobama s invaliditetom, trebamo barem kratko dotaknuti jesu koraci hrvatske države, poduzeti s ciljem rješavanja ovakva stanja. Stoga ćemo u sljedećim redcima uputiti na neke od najvažnijih zakonskih, odnosno strateških, poteza hrvatskih vlasti u smjeru poboljšanja položaja osoba s invaliditetom, tj. s ciljem toliko bitnog izjednačavanja mogućnosti.

Prvi dokument koji u kontekstu naše teme treba spomenuti donio je Hrvatski sabor u studenom 2002. godine pod nazivom "Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom" (NN, 143/02). Vrijeme nastanka ovoga zakona karakterizira deficitarnost definicija pojedinih prava osoba s invaliditetom, ali zbog brojnih izmjena i rascjepkanosti po različitim kriterijima i prilično konfuzne odredbe onih postojećih zakona. Stoga se donosi zakon kojim se prava definiraju jednako za sve vrste invaliditeta, ali se i prvi put na jednom mjestu objedinjuje, odnosno stavlja naglasak na nekoliko različitih, a za ravnopravno sudjelovanje u društvu bitnih, životnih aspekata. Tako se, između ostaloga, propisuju i prava na profesionalnu rehabilitaciju (radno osposobljavanje, dokvalifikacija, prekvalifikacija, usavršavanje itd.), a istodobno se i vrlo konkretno definiraju dužnosti, obveze i poticaji poslodavcima za zapošljavanje osoba s invaliditetom. Propisuju se i određene sankcije za nepoštivanje donesenih odredbi.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

Nedugo nakon spomenutoga zakona predstavljena je i "Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2003. do 2006. godine" (NN, 13/03). Govoreći o ciljevima kao što su "promicanje i osiguravanje prava osoba s invaliditetom, stvaranje uvjeta za djelotvorno rješavanje problema, koordinirano djelovanje i učinkovito informiranje na svim razinama, osiguravanje punog i aktivnog sudjelovanja u životu zajednice, te senzibilizacija društva" (pogl. 1), strategija stavlja naglasak na prijedlog konkretnih mjera kojima će se utvrditi aktivnosti u svrhu praćenja provedbe i realizacije spomenutih ciljeva. Stoga se po pojedinim aspektima života (obrazovanje, profesionalna rehabilitacija, zapošljavanje, rad, stanovanje, mobilnost itd.) jasno definiraju konkretni programi djelovanja pojedinih društvenih institucija.

Nastavljajući se na već uspostavljene okvire i iskustva u pravo navedene strategije, ali i tražeći neka nova rješenja za što djelotvornije rješavanje problema s kojima se osobe s invaliditetom susreću, u lipnju 2007. godine donesena je nova strategija "Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine" (NN, 63/07). Njome je nastavljena praksa uvođenja međunarodnih standarda u nacionalne dokumente, a popis donesenih strateških poteza vrlo je iscrpan. Dotiče se praktički svih područja interesa osoba s invaliditetom – od obitelji, odgoja i obrazovanja, profesionalne rehabilitacije, zapošljavanja, rada, stanovanja, pa sve do razonode, športa, rekreacije i brojnih drugih segmenata života.

Posebna važnost u zadnje vrijeme pripisuje se dokumentu koji ćemo u kontekstu teme ovdje spomenuti na kraju, a ime "Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih naroda".¹⁰ Uz sudjelovanje predstavnika više od 70 zemalja svijeta u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku, 30. ožujka 2007. godine Konvenciju je u ime Republike Hrvatske potpisala ministrica Jadranka Kosor, a ratificirao Hrvatski sabor 1. lipnja 2007. Kroz vrlo jasno razrađene strateške poteze i upute Konvencija istodobno jamči, ali i obvezuje države potpisnice na praktičnu provedbu propisanih prava. Kako se radi o međunarodnom dokumentu koji je kao takav podložan nadzoru određenih međunarodnih tijela, voditelji udruga osoba s invaliditetom posebno su optimistični u svezi s provedbom njegovih domaćaja.

Spomenuti dokumenti među najvažnijim su koracima poduzetim s ciljem podizanja kvalitete života osoba s invaliditetom, pa je već na temelju njih vrlo jasno da je u teorijsko/zakonsko/strateškom smislu Republika Hrvatska na vrlo visokoj razini. No koliko je doista legislativa zaživjela u prak-

si, tj. koliko je doista osjećaju oni kojih se ona životno dotiče, nastojali smo doznati ovim istraživanjem. U posljednjoj godini realiziranja prve nacionalne strategije jedinstvene politike za osobe s invaliditetom (2006.) proveli smo empirijsko istraživanje upravo među osobama s invaliditetom te ćemo u nastavku ovoga rada eksplicirati dobivene rezultate. Pri tome ćemo se posebno osvrnuti na utvrđivanje socioekonomskoga statusa ispitanika, a onda ćemo na temelju njihove vlastite percepcije pokušati donijeti relevantne zaključke o stvarnom stanju i mogućnostima ostvarenja njihovih prava, ciljeva i želja.

METODA

Empirijsko istraživanje među osobama s invaliditetom proveli su 2006. godine zaposlenici Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Obuhvaćeni su članovi nekoliko civilnih udruga tjelesnih invalida sa sjedištem u Zagrebu, i to: Udruga invalida rada Zagreba, Društvo tjelesnih invalida Zagreb, Društvo multiple skleroze grada Zagreba i Društvo multiple skleroze Zagrebačke županije, Hrvatska udruga paraplegičara i tetraplegičara, Društvo invalida cerebralne i dječje paralize Zagreb te Društvo distrofičara Zagreb.

Ispitivanje se provodilo na dva načina – direktnim anketiranjem i poštanskom anketom, čime je dobiveno 397 ispravno popunjenih upitnika. Od toga broja 195 ispitanika jest ženskoga spola, 188 muškoga, dok se 14 ispitanika nije izjasnilo o spolu.

Kao najprimjereniju metodu odabira ispitanika odabrali smo probabilističko sustavno uzorkovanje, a budući da je ciljana populacija ovog istraživanja populacija civilnih osoba s tjelesnom invalidnošću u gradu Zagrebu i okolici te znajući da sve navedene udruge obuhvaćaju upravo takvo članstvo, s uzorkom od 397 ispitanika u ovom istraživanju možemo govoriti o reprezentativnom uzorku ciljane populacije.

Sve skale, sva pitanja zastupljena u upitniku bila su Likertova tipa s nekoliko ponuđenih odgovora. Na početku je dano kratko objašnjenje o kakvu je upitniku riječ te kojim je svrhama istraživanje namijenjeno. Isto tako donesene su i kratke upute o načinu popunjavanja upitnika, a uz nešto detaljnije upute kod poštanskog anketiranja uz upitnik je priloženo i motivacijsko pismo.

Anketa je bila potpuno anonimna. Ispitanici se nigdje nisu trebali potpisivati niti davati bilo kakve podatke koji bi ih mogli imenovati, što im je omogućilo da bez bojazni jasno i iskreno odgovore na sva pitanja.

Prosječno popunjavanje cjelovitog upitnika trajalo je oko 45 minuta.

REZULTATI I RASPRAVA

Prije nego što počnemo prikazivati rezultate vezane uz spomenutu tematiku, a kako bismo stekli što bolji uvid o kojoj je populaciji riječ, treba kratko predstaviti neka od osnovnih sociodemografskih obilježja ispitanika.

Što se tiče vrste oštećenja, a onda i pripadnosti pojedinoj udruzi, iz Tablice 2 jasno se vidi da najveći broj ispitanika pripada Udruzi invalida rada Zagreba, što je zapravo i razumljivo jer je riječ o daleko najbrojnijoj udruzi među navedenima. Prema broju ispitanih članova slijedi društvo ili, bolje rečeno, društva multiple skleroze. Naime, riječ je o dva zasebna društva oboljelih od ove bolesti (Društvo multiple skleroze grada Zagreba i Društvo multiple skleroze Zagrebačke županije), a koja djeluju u istim prostorijama. Najmanje ispitanika bilo je među članovima Društva invalida cerebralne i dječje paralize, no sa 34 anketirane osobe i ovdje se može govoriti o potpuno zadovoljavajućem konačnom uzorku.

➡ TABLICA 2
Uzorak udruga

	N	%
Udruga invalida rada	111	27,96
Društvo tjelesnih invalida	57	14,36
Društvo multiple skleroze	71	17,88
Hrvatska udruga paraplegičara i tetraplegičara	54	13,60
Društvo invalida cerebralne i dječje paralize	34	8,56
Društvo distrofičara	54	13,60
Bez odgovora	16	4,03
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Od ukupnoga broja ispitanika najveći je postotak upravo osoba s najtežim stupnjem invalidnosti. Više od 60% njih ima procijenjenu invalidnost najvišega stupnja, a kad se ovom broju pridruži i skupina s tjelesnim oštećenjem od 61 do 80%, dobivamo zbroj od gotovo 90% ispitanika visokoga stupnja invalidnosti.

➡ TABLICA 3
Stupanj invalidnosti

	N	%
Od 21 do 40%	7	1,76
Od 41 do 60%	18	4,53
Od 61 do 80%	110	27,71
Od 81 do 100%	242	60,96
Nije procijenjen	16	4,03
Bez odgovora	4	1,01
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

S aspekta ekonomske stabilnosti, iz Tablice 4 lako je uočljivo da se populacija osoba s invaliditetom nalazi u vrlo nezavidnom položaju. Naime, najveći broj ispitanika ima osobne

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

mjesečne prihode između 1001 i 2000 kuna, no ono što posebno zabrinjava jest činjenica da je znatan dio ispitanika i ispod te svote, pa čak i bez ikakvih osobnih primanja. Opravdanim se stoga čini postaviti pitanje na koji način civilne osobe s invaliditetom uopće preživljavaju?! U sklopu anketnog upitnika postavili smo i pitanje o suživotu (s kim ispitanici žive) te smo dobili odgovor da oko 80% njih živi obiteljskim životom, tj. s roditeljima, bračnim drugom i/ili djecom. Stoga nam se vrlo logičnim čini zaključak da većina naših ispitanika predstavlja vrlo veliko financijsko opterećenje vlastitim obiteljima te bi se već na temelju te činjenice mogla iščitati potreba za prilagodbom socijalne politike prema ovoj populaciji, no vratit ćemo se ovom pitanju nešto kasnije.

➤ TABLICA 4
Osobna mjesečna
primanja ispitanika

	N	%
Nemam nikakvih stalnih prihoda	17	4,28
Do 500 kuna	18	4,53
Od 501 do 1000 kuna	32	8,06
Od 1001 do 2000 kuna	131	33,00
Od 2001 do 3000 kuna	93	23,43
Od 3001 do 5000 kuna	61	15,37
Od 5001 do 7000 kuna	24	6,05
Preko 7001 kune	3	0,76
Bez odgovora	18	4,53
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Ustvrdivši neka od obilježja stvarnoga životnog stanja osoba s invaliditetom, u sljedećim pitanjima prijeći ćemo na njihovu vlastitu percepciju okolnosti u kojima se nalaze.

Započevši s primanjima, ispitanike smo najprije pitali koliko su zadovoljni svojom trenutačnom ekonomskom situacijom. Distribucija odgovora, kao što se vidi iz Tablice 5, pokazuje visoko nezadovoljstvo vlastitim financijskim prilikama. Više od 45% ispitanika opredijelilo se za jedan od prva dva ponuđena odgovora, jasno ističući svoje nezadovoljstvo. Nešto manje od trećine ispitanika odabralo je srednju opciju, dok je zadovoljnih manje od jedne petine.

➤ TABLICA 5
Koliko ste zadovoljni
trenutačnom osobnom
ekonomskom
situacijom?

	N	%
Uopće nisam zadovoljan/a	99	24,94
Uglavnom nisam zadovoljan/a	85	21,41
I zadovoljan/a i nezadovoljan/a	126	31,74
Uglavnom sam zadovoljan/a	61	15,37
Potpuno sam zadovoljan/a	13	3,27
Bez odgovora	13	3,27
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Nastavljajući se na prethodno pitanje te želeći dodatno provjeriti percepciju vlastite ekonomske situacije, pitali smo

➤ TABLICA 6
Smatrate li da bi više
novca moglo riješiti
neke od Vaših
najvećih problema?

ispitanike smatraju li da bi više novca moglo riješiti neke od njihovih najvećih problema.

Promatrajući distribuciju odgovora, evidentno je da se manjak novca pokazuje kao vrlo velika zapreka u rješavanju nekih od najvećih problema s kojima se osobe s invaliditetom susreću. Čak 84% ispitanika to potvrđuje.

	N	%
Da	333	83,88
Ne	63	15,87
Bez odgovora	1	0,25
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

No usporedimo li upravo navedenu distribuciju odgovora s odgovorima iz prošloga pitanja, očito je postojanje određenih razlika na temelju kojih bi se mogle uspostaviti još neke teze. Čini se da nećemo pogriješiti ako tvrdimo da bi i spomenuta trećina "neutralnih" ispitanika u prošlom pitanju zapravo mogla biti mnogo bliže nezadovoljstvu vlastitom ekonomskom situacijom negoli zadovoljstvu. Naime, premda daleko od stvarnoga zadovoljstva vlastitim primanjima, ali istodobno znajući da može biti i mnogo gore, tj. da velik broj osoba s istim ili sličnim zdravstvenim problemima ima mnogo manja primanja ili čak nema nikakva primanja, ovi ispitanici opredijelili su se upravo za tu opciju. "Kako je drugima, meni je još dobro", mogla bi biti maksima kojom su se ravnali odgovarajući na prethodno pitanje, a visokih 84% potvrdnih odgovora u ovom pitanju, tj. ispitanika koji u većim osobnim primanjima vide rješenje nekih od svojih najvećih problema, čini se da govori upravo toj tezi u prilog.

Na kraju analize ekonomske situacije napravili smo i korelaciju osobnih mjesečnih primanja s varijablom zadovoljstva vlastitim životom¹¹ koja se pokazala statistički značajnom na razini od 1% ($r=0,218$; $p<0,01$).

Koliko je ekonomska stabilnost zapravo važan faktor u zadovoljstvu životom osoba s invaliditetom, dovoljno govori i činjenica da nije pronađena statistički značajna korelacija između zadovoljstva životom i stupnja invalidnosti ($r=0,053$; $p>0,05$). Stoga, promatrajući s aspekta zadovoljstva životom, jasno nam je da se naši ispitanici lakše "nose" i s činjenicom vlastite invalidnosti, čak i one najteže, negoli s manjkom novčanih sredstava.

U sljedeća dva pitanja nastojali smo provjeriti na koji način ispitanika populacija percipira i procjenjuje prikladnost odnosa države prema njima. Najprije smo ih pitali smatraju li da država vodi dobru socijalnu politiku, a dobiveni rezultati

➤ TABLICA 7
Smatrate li da država
vodi dobru socijalnu
politiku?

prikazani su u Tablici 7. Frekvencije odgovora po podgrupama zapravo ne zahtijevaju nikakvu dodatnu i detaljniju analizu, jer je očito visoko nezadovoljstvo socijalnom politikom. Tek je 7 ispitanika zadovoljno državnim socijalnim programima, a s druge strane 60% njima suprotstavljenih mišljenja govori dovoljno samo za sebe. Ipak, nešto više od trećine ispitanika ponudilo je neutralan odgovor.

	N	%
Da	7	1,76
I da i ne	150	37,78
Ne	237	59,70
Bez odgovora	3	0,76
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Gotovo istovjetne rezultate postigli smo i u pogledu naše sljedeće varijable, naime zadovoljstva odnosom države prema osobama s invaliditetom. Srednja vrijednost odgovora jest 2,13, pa se i na ovaj način potvrđuje prilično visoko nezadovoljstvo civilnih osoba s invaliditetom vlastitim statusom u društvu.

➤ TABLICA 8
Koliko ste zadovoljni
odnosom države
prema osobama s
invaliditetom?

	N	%
Uopće nisam zadovoljan/a	135	34,01
Uglavnom nisam zadovoljan/a	100	25,19
I zadovoljan/a i nezadovoljan/a	114	28,72
Uglavnom sam zadovoljan/a	28	7,05
Potpuno sam zadovoljan/a	5	1,26
Bez odgovora	15	3,78
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Zakoni, socijalna politika, strategije i konvencije temelji su na kojima ravnopravnost sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu uopće postaje (teorijski) moguća. A kakva je mogućnost oživotvorenja "teorije", tj. kakva je percepcija stvarne mogućnosti realizacije zakonima i socijalnim strategijama propisanih prava i koliko je nejednakost doista zapreka s kojom se osobe s invaliditetom susreću, pokušali smo doznati u sljedećim pitanjima.

U nizu pitanja o pravima osoba s invaliditetom najprije smo postavili pitanje načelnoga karaktera, tj. smatraju li ispitanici da se postojeći zakoni općenito dobro provode u praksi. Rezultati su prikazani u Tablici 9 te nedvosmisleno pokazuju percepciju raskoraka između legislative i njezine stvarne provedbe u praksi. Čini se da su upravo odgovorom na ovo pitanje ispitanici upozorili na žarište problema.

➡ TABLICA 9
Smatrate li da se
postojeći zakoni dobro
provode?

	N	%
Da	30	7,6
Ne	357	89,9
Bez odgovora	10	2,5
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

U sljedećoj varijabli ispitanicima smo postavili tvrdnju "Osobe s invaliditetom u našem društvu imaju jednake mogućnosti za ostvarivanje svojih prava kao i ostali građani društva", a od njih smo tražili da procijene u kojoj se mjeri (ne) slažu s tom tvrdnjom. Distribucija odgovora prikazana je u Tablici 10 te je iz nje vrlo jasno kako se pitanje nejednakih mogućnosti doista u visokom postotku tiče naše populacije. Od ukupnoga broja ispitanika tek 8% njih ne misli tako. Stoga nam je jasno da je intenzivan rad na socijalno-političko-provedbenim strategijama hrvatske države i više nego potreban.

➡ TABLICA 10
Osobe s invaliditetom
u našem društvu imaju
jednake mogućnosti
za ostvarivanje svojih
prava kao i ostali
građani društva

	N	%
Uopće se ne slažem	153	38,54
Uglavnom se ne slažem	118	29,72
I slažem se i ne slažem	75	18,89
Uglavnom se slažem	21	5,29
Potpuno se slažem	12	3,02
Bez odgovora	18	4,53
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Navezujući se na prethodno pitanje, pokušali smo dobiti i konkretan odgovor kakve su stvarne mogućnosti stjecanja osnovnih preduvjeta ravnopravna sudjelovanja u društvu, naime obrazovanja i zapošljavanja.

Frekvencije odgovora po podgrupama na ovo pitanje pokazuju čak i veće nezadovoljstvo osoba s invaliditetom ovom problematikom negoli načelnim viđenjem postojanja jednakih mogućnosti za sve. Srednja vrijednost odgovora na prošlo pitanje iznosila je 2, no u pogledu mogućnosti obrazovanja i zapošljavanja pada na 1,87. Eksplicirati na ovom mjestu kolika je zapravo važnost obrazovanja, a onda i zapošljavanja kao preduvjeta ravnopravna sudjelovanja u društvu, smatramo nepotrebnim, poglavito u kontekstu osoba s invaliditetom. Stoga frekvencije prikazane u Tablici 11 doista zabrinjavaju.

Važnosti obrazovanja, dakako, svjesne su i same osobe s invaliditetom, što nam potvrđuju i rezultati odgovora na naše sljedeće pitanje. Distribucija odgovora prikazana u Tablici 12 jasno ističe da bi se, ako bi im bili osigurani uvjeti, najveći broj naših ispitanika dodatno obrazovao. No ovakva distribucija

dodatno potvrđuje i ono što smo naprijed rekli, naime da osobe s invaliditetom nisu "osobe s posebnim potrebama", odnosno svojevrsni pasivni dio populacije koji očekuje i za sebe traži neka gotova i nezaslužena dobra, nego je riječ o dijelu populacije koji u sklopu svojih osnovnih prava traži odgovarajuće uvjete za aktivno sudjelovanje u društvu, za vlastito samoostvarenje, a onda i na korist društva u cjelini.

➤ TABLICA 11
Osobe s invaliditetom imaju mogućnost obrazovanja i zapošljavanja primjereno svojim interesima jednako kao i drugi građani

	N	%
Uopće se ne slažem	179	45,09
Uglavnom se ne slažem	110	27,71
I slažem se i ne slažem	58	14,61
Uglavnom se slažem	26	6,55
Potpuno se slažem	6	1,51
Bez odgovora	18	4,53
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

➤ TABLICA 12
Kad bih imao/la potrebne uvjete, dodatno bih se obrazovao/la

	N	%
Uopće se ne slažem	47	11,84
Uglavnom se ne slažem	25	6,30
I slažem se i ne slažem	95	23,93
Uglavnom se slažem	115	28,97
Potpuno se slažem	87	21,91
Bez odgovora	28	7,05
<i>Ukupno</i>	<i>397</i>	<i>100</i>

Promatrajući ovo pitanje u odnosu na varijablu stupnja invalidnosti te provjerivši statističku značajnost razlika u odgovorima ispitanika provođenjem jednosmjerne analize varijance, utvrđeno je da statistički značajne razlike nema ($F = 0,336$; $p > 0,05$).

Isto smo napravili i s varijablom dobi, no u ovom je slučaju statistički značajna razlika pronađena ($F = 3,173$; $p < 0,05$). Mlađe osobe u znatno većem postotku imaju želju da se dodatno obrazuju, pa bi im to svakako trebalo i omogućiti, naravno ne zbog samilosti prema njima, nego zbog činjenice da je u pitanju jedno od osnovnih prava u civiliziranom društvu.

➤ TABLICA 13
Stupanj invalidnosti ispitanika u odnosu na pitanje "Kad bih imao/la potrebne uvjete, dodatno bih se obrazovao/la"

	N	M	Sd
Od 21 do 40%	6	3,67	0,816
Od 41 do 60%	17	3,18	1,334
Od 61 do 80%	106	3,45	1,235
Od 81 do 100%	224	3,47	1,291
<i>Ukupno</i>	<i>353</i>	<i>3,45</i>	<i>1,267</i>

➡ TABLICA 14
Dobna struktura
ispitanika u odnosu
na pitanje "Kad bih
imao/la potrebne
uvjete, dodatno bih se
obrazovao/la"

	N	M	Sd
Do 30 godina	44	3,84	1,033
Od 31 do 40 godina	61	3,69	1,041
Od 41 do 60 godina	183	3,39	1,378
61 i više godina	77	3,21	1,270
<i>Ukupno</i>	365	3,46	1,278

ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Prvim dijelom rada upozorili smo na konceptualnu pomutnju vezanu uz populaciju osoba s invaliditetom, ali još i više na neprikladnost upotrebljavanih naziva. Nazivi s negativnom konotacijom uvelike pridonose stigmatizaciji osoba s invaliditetom, no tu zamku zapravo nisu uspjeli izbjeći ni oni afirmativni. Stoga je vrlo važno nastaviti napore da se iznađe potpuno prihvatljiv koncept, a do konačnoga rješenja svako je najopravdanije upotrebljavati naziv *osobe s invaliditetom*.

U nastavku kratko smo se dotakli službenih zakonskih akata vezanih uz prava osoba s invaliditetom, a koji bi trebali pridonijeti toliko važnom izjednačavanju mogućnosti. Skrenuli smo pozornost na neke od najvažnijih poteza hrvatskih vlasti, čime je zapravo zaokružen uvod za središnji, empirijski, dio članka, u kojem je donesen prikaz stvarnoga stanja stvari na terenu.

Sam empirijski dio rada sadržajno bi se mogao podijeliti u četiri cjeline: utvrđivanje ekonomskoga statusa ispitanika i kako ga percipiraju, zadovoljstvo odnosom države prema osobama s invaliditetom, percepcija stvarnih mogućnosti ravnopravnog sudjelovanja u društvu i, na kraju, ispitivanje postojanja želje za aktivnim sudjelovanjem u društvu kroz varijablu dodatnog obrazovanja, pa ćemo u skladu s ovom podjelom i donositi zaključne misli.

Prvom cjelinom utvrđen je doista nepovoljan ekonomski status za većinu civilnih osoba s tjelesnim invaliditetom u Zagrebu i okolici. Ne samo da je njihov doživljaj vlastita stanja takav nego o tome svjedoči i konkretan prikaz osobnih mjesečnih primanja. Ono što je posebno važno istaknuti jest analiza zadovoljstva vlastitim životom, koja se u odnosu na varijablu mjesečnih primanja, za razliku čak i od stupnja invalidnosti, pokazuje i statistički značajnom. Pozitivna korelacija ovih dvaju aspekata jasan je pokazatelj potrebe prilagodbe socijalne politike, a koje smo se dotakli u drugoj cjelini.

Percepcija odnosa države prema osobama s invaliditetom prilično je alarmantna. U oba pitanja koja su se odnosila na ovaj aspekt pokazalo se da je broj zadovoljnih izrazito malen, dok su svi ostali ispitanici ili potpuno nezadovoljni ili u najmanju ruku neutralni u odgovorima. Neutralnost odgo-

vora možda bi se mogla protumačiti upoznatošću trećine ispitanika s naporima hrvatskih vlasti oko prevladavanja ovoga problema, no istodobno bi mogla biti i pokazatelj nezadovoljstva njihovom konkretizacijom.

Provjeravajući mogućnosti ravnopravna sudjelovanja u društvu, trećom cjelinom došli smo do doista zabrinjavajućih pokazatelja. Percepcija provedbenosti u trenutku istraživanja postojećih zakona vrlo je alarmantna, pa je i na načelnoj razini jednakih mogućnosti ostvarivanja vlastitih prava uočeno vrlo visoko nezadovoljstvo. Ono što posebno zabrinjava jest činjenica da su ispitanici gotovo ogorčeni realnim mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja.

Koliko (im) je obrazovanje zapravo važno pokazalo se u posljednjem dijelu rezultata. Osobe s invaliditetom, posebno one mlađe i neovisno o stupnju vlastite invalidnosti, jasno iskazuju želju za dodatnim obrazovanjem. Stoga nam se čini da, premda je pravo na obrazovanje jedno od temeljnih prava i uvjet mogućnosti ravnopravna sudjelovanja u društvu te bi kao takvo moralo biti zajamčeno svakom pojedincu, ipak ga naši ispitanici, barem prema njihovoj percepciji, ne mogu ostvariti ili ga vrlo teško ostvaruju.

Na temelju iznesenog u ovom istraživanju jasno je da postoji izrazita potreba za promjenom/provedbom socijalne politike prema ispitivanoj populaciji. Povećanje mjesečnih socijalnih primanja svakako je važno, ali još i više stoji potreba da se uspostave jednaka prava i mogućnosti. Realizacijom ovoga potonjeg smanjuje se potreba za prvospomenutim, ali isto tako i ubrzava razvoj individualnog i općeg blagostanja. Naime, osobe s invaliditetom žele i mogu pridonositi ne samo vlastitu boljitku nego i općem društvenom napretku u gotovo svim njegovim aspektima. Da je tome tako, svjedoče i brojni primjeri konkretnih osoba s različitim vrstama nepotpune funkcionalnosti organizma koje uspijevaju postići i vrhunske rezultate u svom poslu, naravno – ako im se stvore odgovarajući uvjeti. U tom kontekstu možemo spomenuti npr. Stephena Hawkinga, koji je usprkos invalidnosti jedan od najvećih fizičara današnjice, ili francuskog pisca Jean-Dominiquea Baubyja, koji uz dijagnozu tzv. "locked in" sindroma zbog kojega nije mogao govoriti, ali ni micati ni jednim dijelom svoga tijela osim kapkom lijevog oka, ipak (uz pomoć toga jedinog preostalog funkcionalnog dijela tijela) uspijeva izdiktirati, odnosno napisati, svjetski *bestseller* "Skafander i leptir" (1997.). Stoga nam je jasno da čak i oni s najtežim stupnjem tjelesnih oštećenja, ako su im osigurani uvjeti, mogu ne samo ravnopravno sudjelovati u društvu nego ponekad napraviti i pothvate koji zapravo nisu uobičajeni ni u najvećem dijelu opće populacije.

Hrvatske su vlasti u zadnjih nekoliko godina napravile zamjetne legislativne/strateške korake, temelje ravnopravna sudjelovanja u društvu, koji bi kao takvi trebali pridonijeti rje-

šavanju gorućih problema s kojima se osobe s invaliditetom susreću. Međutim, praktična djelotvornost tih koraka u trenutku provođenja ovoga istraživanja među korisnicima još je daleko od zadovoljavajuće. Stoga je upravo raskorak između dobre legislative i njezine provedbe na terenu ona ključna točka na kojoj – zbog njezina konačnoga prevladavanja – treba intenzivno raditi. Hoće li se stanje stvari u idućim godinama promijeniti nabolje – teško je reći, no činjenica da su nakon ovog istraživanja donesena dva vrlo važna dokumenta (Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom) ipak ostavlja mjesta optimizmu i nadi da će njihova primjena u praksi doista zaživjeti u punom, ili barem punijem, opsegu.

Na kraju konkretno odgovorimo i na pitanje istaknuto u naslovu. Bez ikakve dvojbe možemo zaključiti da osobe s invaliditetom nipošto nisu "invalidi" – ni u konceptualnom smislu, a pogotovo ne u stvarnosti. I ne samo da nisu *in-validi*, nego se upravo svim snagama nastoje izboriti za vlastita prava kako bi mogli ravnopravno sudjelovati, a onda i pridonositi vlastitu napretku, boljitku obitelji, sredine u kojoj žive, ali i društvu u cjelini. Ono što osobe s invaliditetom zapravo čini "invalidima" jest tromost i nespремnost društva da na primjeren način odgovori i zadovolji njihove potrebe, tj. da osigura poštivanje i ostvarenje njihovih prava. Nadajmo se da će konkretni potezi hrvatske države, a onda i odgovori društva u cjelini, doista dovesti do toga da brojni "invalidi" budu promovirani u "osobe s invaliditetom", tj. u građane društva s jednakim mogućnostima.

BILJEŠKE

¹ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 1999., Zagreb, str. 14.

² Sve tri definicije navedene su prema: *Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa: priručnik za klasifikaciju posljedica bolesti: objavljeno u pokusne svrhe*, Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, 1986., Zagreb, str. 24-147.

³ Međunarodna klasifikacija oštećenja, aktivnosti i sudjelovanja – ICIDH, 2 (2000.), *Naš prijatelj*, 27 (3/4).

⁴ *Ovo je i naš svijet!: prava djece s invaliditetom: izvješće o životu invalidne djece za Opću skupštinu Ujedinjenih naroda*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002., Zagreb, str. 18.

⁵ Neke od njih vidi u: Barnell, S. L., Theoretical and Applied Issues in Defining Disability in Labor Market Research, *Journal of Disability Policy Studies*, vol. 14, no. 1/2003., str. 34-45.

⁶ Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, *Narodne novine*, 47/2005., čl. 1.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

⁷ Vidi: Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, *Narodne novine*, 64/2001.

⁸ Svi podaci preuzeti su iz: Znaor i sur., 2003., str. 5.

⁹ Primjerice: Okrugli stol pod nazivom "Pravni položaj, rehabilitacija i socijalno uključivanje osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj" u organizaciji Državnog zavoda za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Hrvatskog pravnog centra održan 14. listopada 2003. godine u Zagrebu (sažetak u *Mirovinsko osiguranje* 3/4, 92-95); savjetovanje pod nazivom "Pristup socijalnim pravima u Hrvatskoj", održano u organizaciji Ministarstva rada i socijalne skrbi Republike Hrvatske i Vijeća Europe u Opatiji 17. i 18. listopada 2003. godine (sažetak u *Mirovinsko osiguranje* 3/4, 96-106); tribina u Centru za ljudska prava u Zagrebu pod nazivom "Neujednačenost prava među osobama s invaliditetom", održana 7. srpnja 2004. godine (transkript dostupan na: <http://www.human-rights.hr/dokumenti/invaliditetom.pdf> [6. 8. 2007.]); i dr.

¹⁰ Dokument dostupan na: http://www.hupt.hr/konvencija_un.pdf

¹¹ Radi se o skali Likertova tipa teorijskog raspona od 1 do 5, pri čemu odgovor "1" označuje izrazito nezadovoljstvo, a odgovor "5" potpuno zadovoljstvo vlastitim životom.

LITERATURA

Barnell, S. L. (2003.), Theoretical and Applied Issues in Defining Disability in Labor Market Research, *Journal of Disability Policy Studies*, 14 (1): 34-45.

Bauby, J. D. (1997.), *Skafander i leptir*, Zagreb: Pergamena.

Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, *Narodne novine*, 47/2005.

Gotovac, V. (2003.), Uloga sustava rada i zapošljavanja u socijalnom uključivanju osoba s invaliditetom: Problemi i teze, *Mirovinsko osiguranje*, 3/4: 35-48.

Leutar, Z. (2006.) Osobe s invaliditetom i siromaštvo, *Revija za socijalnu politiku*, 13 (3-4): 293-308.

Martin, T. and Associates/TMA (2001.), *Sheltered Employment*, Dublin: Priority House.

Međunarodna klasifikacija oštećenja, aktivnosti i sudjelovanja – ICDH, 2 (2000.), *Nаш prijatelj*, 27 (3/4).

Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa: priručnik za klasifikaciju posljedica bolesti: objavljeno u pokusne svrhe (1986.), Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske.

Ovo je i naš svijet!: prava djece s invaliditetom: izvješće o životu invalidne djece za Opću skupštinu Ujedinjenih naroda (2002.), Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Puljiz, V. (2004.), Socijalna prava i socijalni razvoj Republike Hrvatske, *Revija za socijalnu politiku*, 11 (1): 3-20.

Rismondo, M. (2003.), Položaj i prava invalida s gledišta mirovinskog osiguranja, *Mirovinsko osiguranje*, 3/4: 21-34.

Rječnik hrvatskoga jezika (2000.), Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Školska knjiga.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

Standardna pravila o izjednačivanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (1999.), Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Šostar, Z., Bakula-Anđelić, M., Majsec-Sobota, V. (2006.), Položaj osoba s invaliditetom u Gradu Zagrebu, *Revija za socijalnu politiku*, 13 (1): 53-65.

Thomas, D., Colbridge, J. D. (2000.), Defining Disability Under The Americans with Disabilities Act, *FBI Law Enforcement Bulletin*, October, 28-32.

Trputec, J. (2000.), Terminologija, *Naš prijatelj*, 27 (3/4).

Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, *Narodne novine*, 64/2001.

Znaor, M., Janičar, Z., Kiš-Glavaš, L. (2003.), Socijalna prava osoba s invaliditetom, *Mirovinsko osiguranje*, 3/4: 3-20.

Zovko, G. (1999.), Invalidi i društvo, *Revija za socijalnu politiku*, 6 (2): 105-117.

Zovko, G. (2000.), Socijalna skrb o invalidima u Republici Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 7 (3/4): 273-287.

Žunić, Z. (2003.), Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom – između očekivanja i stvarnih mogućnosti, *Mirovinsko osiguranje*, 3/4: 49-59.

Are Persons with Disabilities "Invalids"? A question of conceptual nature but also of the need to provide equal opportunities

Marko MARINIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The article consists of two parts. The first part contains a survey of the most frequent terms used in talking about part of the population characterised by a diminished or completely disabled functionality of the organ(ism)s, in other words of persons with disabilities. Inadequacy of the concepts used has been indicated, followed by the main features and definitions of invalidity as well as the representation of persons with disabilities in the general population. Also, certain actions undertaken by the Croatian government with the aim of providing equal opportunities and improving the quality of life of persons with disabilities are presented. The second part of the article is based on empirical research conducted among persons with disabilities, and discusses their socioeconomic status, the relationship of the state towards this population and possibilities of equal participation in society. It has been determined that the lives of civilians with physical disabilities in Zagreb and the surrounding area are characterised by a

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

very bad personal financial situation and dissatisfaction with the relationship of the state towards them. The possibility of equal participation in society, according to the perceptions of the examinees, does not yet really exist. This especially refers to the prospects of education and employment, although the examinees, especially the younger ones, clearly declare the latter as their aims. Thus, based on the results obtained, it could be concluded that there is still a great deal to be done in order to ensure the fulfilment of the basic living rights of members of the examined population and that it is essential to work hard for achieving the set goals.

Key words: persons with disabilities, invalids, persons with special needs, social policy, providing equal opportunities

Sind behinderte Menschen „Invaliden“? Eine konzeptuelle Frage, aber auch Ausdruck des Bedürfnisses nach Chancengleichheit

Marko MARINIĆ
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Der Artikel bringt in seinem ersten Teil eine Darstellung der am häufigsten verwendeten Ausdrücke, mit denen Personen, deren Körperfunktionen partiell oder ganz ausgeschaltet sind, d.h. behinderte Menschen, bezeichnet werden. Der Autor verweist auf die Unzulänglichkeit besagter Sprachformen und präsentiert im weiteren Verlauf Hauptmerkmale und Definitionen von Behinderung (Invalidität) sowie Zahlen, die den Umfang dieser Bevölkerungsgruppe illustrieren. Es werden ferner einzelne Maßnahmen vonseiten kroatischer Behörden geschildert, die zu einer Verbesserung der Lebensqualität von Behinderten führen sollen. Der zweite Teil der Arbeit stützt sich auf Angaben, die aus einer Untersuchung über Behinderte gewonnen wurden und Auskunft geben über den sozioökonomischen Status dieser Menschen in der Gesellschaft, die Einstellung der Behörden und die Möglichkeiten, behinderte Menschen gleichberechtigt am gesellschaftlichen Leben teilhaben zu lassen. Die Untersuchung ergab, dass sich körperbehinderte Menschen des Großraums Zagreb in der Regel in einer prekären finanziellen Lage befinden und mit dem Ausmaß staatlicher Hilfeleistungen unzufrieden sind. Eine gleichberechtigte Teilnahme am gesellschaftlichen Leben gibt es nach Ansicht der Umfrageteilnehmer eigentlich immer noch nicht. Gemeint sind insbesondere Ausbildungs- und Berufschancen, obwohl zumal die jüngeren Umfrageteilnehmer dies ausdrücklich begrüßen würden. Die Untersuchungs-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 199-221

MARINIĆ, M.:
JESU LI OSOBE...

ergebnisse legen daher den Schluss nahe, dass man noch weit von einer wirklich umfassenden und befriedigenden Verwirklichung der Grundrechte für Behinderte entfernt ist und es weiterer intensiver Arbeit bedarf, um sich diesem Ziel anzunähern.

Schlüsselbegriffe: Behinderte Menschen, Invaliden, Menschen mit besonderen Bedürfnissen, Sozialpolitik, Chancengleichheit